

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt 2 tot 4 maal per jaar
Wordt aan de leden gratis toegezonden

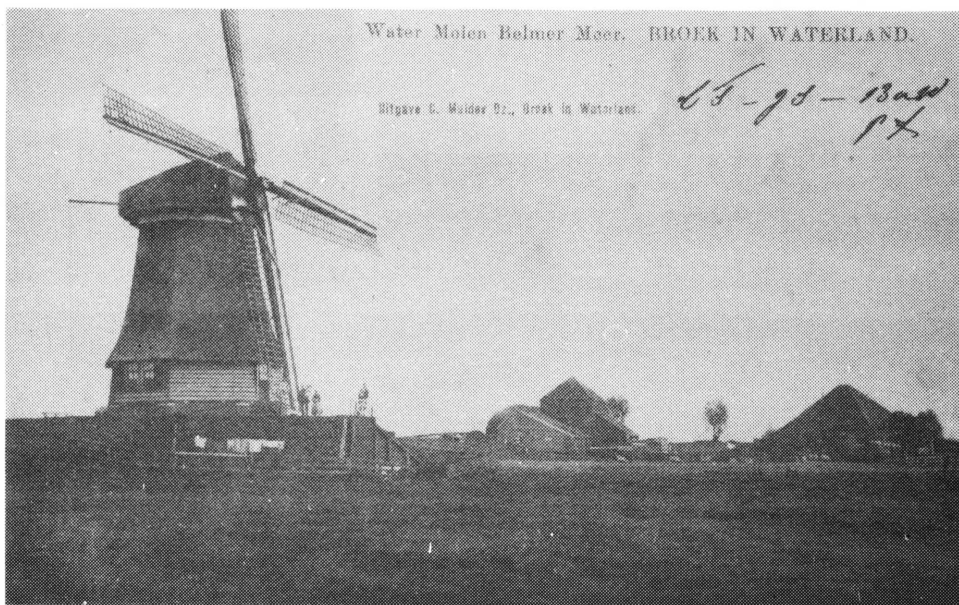
Nr. 12 (december 1976)

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.
Copyright. Redactie-adres :
De Erven 26, Broek in Waterland

EEN GIJZELING IN DE 18de EEUW

Kerstmis 1717 woedde boven het noordelijk deel van ons land een hevige storm, gepaard gaande met hoge watervloeden, die het zuidelijke en oostelijke deel van de provincie Noord-Holland geheel overstroomden. Bij Edam en Monnickendam werd het water over de zeedijk gestuwd; de IJ-dijk bij Assendelft brak door, sloeg een gat in de Achterdichting (waterkering voor het binnenwater), waardoor het water in Waterland zo hoog steeg, dat het op sommige lage plaatsen in Broek op straat stond. De drie Waterlandse meren (drooggemaakt in 1628) liepen vol, met het gevolg dat de dijken doorbraken, het eerst die van de Belmermeer aan de zuidzijde, nabij Holy-sloot. Na de dichting van het gat en het leegmalen van de polder vond op dezelfde plaats, door de druk van het omringende, nog hoge water, het jaar daar op weer een dijkdoorbraak plaats, waardoor de meer andermaal werd geïnnundeerd.1)

De laatste Belmer windmolen in het begin van deze eeuw;
geheel rechts de hofstee, die Wouter Beets bewoonde.

Al vóór de eerste doorbraak hadden de meeste ingelanden van de Belmermeer gebruik gemaakt van het recht van spadesteking, dat zijn naam ontleent aan de symbolische handeling, in oude tijden gevolgd, om een spade op de dijk te steken, als teken dat men afstand deed van zijn land. Dit land kwam daarmee (in dit geval) aan het betreffende waterschap. 2)

In de vergadering van 13 augustus 1718 van Hoofd-ingelanden, Dijkgraaf en Heemraden van het waterschap 'De Drie Waterlandsche Meeren' werden Dijkgraaf en Heemraden gemachtigd om 'de spaadgestoken Cavelinge lants aan sodanige personen te verkopen ende op te dragen die voor zoo verre haar beschout zijn goet te wesen'. Dit resulteerde op 14 februari 1719 in een voorlopig contract met een Amsterdams koopman, Mr Meijndert Troijen, oud-schepen der Stad Rotterdam. Volgens deze overeenkomst verkreeg Meijndert Troijen (ook wel Meijnard genoemd) 'alle de geabandonneerde (prijsgegeven) landen in de Belmermeer (nevens alle die in deselve meer alsnog geabandonneerd mogten worden) in volle eigendom...alles met gelijken regt en last als nu de andere ingelanden...sijn hebbende'. Mr Troijen was hiermede zo goed als de baas in de Belmermeer geworden - hij was volgens het contract b.v. vrij om de molenaars 'af en aan te stellen'- en werd uiteraard ook benoemd tot Hoofd-ingeland van De Drie Waterlandsche Meeren. 3).

Nadat het land weer geschikt was voor de veehouderij, werden de drie hofsteden in de meer, met bijbehorend land, weer verhuurd: twee onder het rechtsgebied van Broek (thans nr 1, v.h. Roele en nr 5, v.h. Groot) en een onder de jurisdictie van Zunderdorp (thans nr 4, v.h. Nierop, 'Scherpenheuvel').

In 1723 werd eerstgenoemde, nieuw opgebouwde boerderij verhuurd aan Gerrit Germensz., wonende te Zuiderwoude. Burgemeesteren van Broek weigerden echter om deze huurder in hun gebied toe te laten. Nadat Mr Troijen zich met een request gewend had tot Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier te Hoorn, werden burgemeesteren - na mondeling gehoord te zijn - bij resolutie gelast om bij gebrek aan 'suffisante redenen' de huurder toestemming te geven 'mits dat deselve bij verklaringe van Burgemrn van Zuiderwoude aantoonde dat desselfs gedrag aldaar goet en behoorlijk was geweest, en dat hij aldaar zijn eigen brood had gewonnen, zonder direct of indirect ietwes van de Armen genoten te hebben, als mede dat tot doenmaals toe geen penningen aan desselfs verhuurders verschuldigt was'. 4) Aangezien het blijkbaar in orde was met Gerrit Germensz. werd hem door burgemeesteren alsnog toestemming verleend om de hofstee te bewonen.

De oude resolutie-boeken van Broek door kijkend, komen we geregeld verzoeken tegen van personen uit andere plaatsen om in Broek te mogen komen wonen. Aangezien de resolutie-boeken alleen besluiten, en geen discussies bevatten, maken de beslissingen over het al of niet toestaan soms wel eens een willekeurige indruk. Gezien de Waterlandse Willekeur hadden Burgemeesteren en Vroedschap echter het recht van

weigering, en dit werd wèl in dienst gesteld van de dorpspolitiek; het niet toelaten van armlastigen, andersdenkenden (R.K.), overbodig geachte ambachtslieden, de dorpschool vermeende concurrentie aandoende onderwijsinstellingen enz.

In 1724 verhuurde Mr Meijndert Troijen zijn tweede hofstee (oude naam: 'het Grote Huijs', thans nr 5) in de Belmermeer onder Broek met 33 morgen land aan Wouter Klaasz. Beets, woonachtig in het dorp Berkhout. Zonder de minste kennisgeving, laat staan een verzoek aan de Vroedschap, noch van de zijde van Troijen, noch van die van Beets, vestigde deze laatste zich op de boerderij. Nadat Beets een aanzegging tot vertrek naast zich neer had gelegd, liet de Vroedschap hem met zijn familie per schuit tot door Purmerend brengen 'om naar Berkhout te gaan'. Maar Beets kwam rustig terug en betrok weer de door hem gehuurde plaats.

Intussen had Mr Troijen zich met een request tot Gecommitteerde Raden gewend, naar aanleiding waarvan de regenten van Broek werden geordonneerd Beets, conform de resolutie van het vorige jaar toe te laten. Deze beschikking van G.R., tezamen met een verklaring van de regenten van Berkhout, waarin deze stelden dat al hetgeen Beets bezit 'hetzij Beesten, Huijsraat of iets anders' hem in volle eigendom zonder enige schuld toebehoort, werd door deurwaarder Van der Poel aan president-burgemeester Klaas Timmerman betekend, doch hij kreeg tot antwoord: 'die wil ik niet horen, noch in mijn hand hebben om te lezen'.

Op 1 mei werd Klaas Timmerman als president-burgemeester opgevolgd door Jan Ronks, aan wien door de deurwaarder de beschikking van G.R. opnieuw werd betekend; maar het antwoord luidde: 'wij blijven bij het vorige antwoord'. Hier op wendde Troijen zich opnieuw tot Hoorn met een nader request, waarin hij verzocht 'hem gelieven te verlenen de sterke Hand, om desselfs bruijker de facto in vreedige Possessie van zijn gehuurde Huijzinge en Wooninge te stellen'.

Alvorens aan dit verzoek te voldoen, zonden G.R. hun bode naar Broek met een acte en de opdracht om van burgemeesteren een schriftelijk antwoord mede te brengen of zij nu Beets wilden toelaten of niet. In een brief aan de Staten van Holland en Westfriesland beschrijven G.R. het relaas van het wedervaren van de bode als volgt: 'In plaats van een behoorlijk antwoord, gelijk als op een Insinuatie uijt onsen Naam behoorden gegeven te worden, te erlangen, heeft den Presidt. Burgermr. Jan Albz. Ronks gesegt: hier op kan ik eer ik mijn Confraters heb gesproken, niet antwoorden. Waar op hen tijdt door de Boode zijnde gelaten, is na verloop van ruijm een uur den Boode geantwoord: Ik hoor en zie, en kan daar geen Antwoord op geven, om dat zulks van de gantsche Vroedschap afhangt. Den Boode heeft hier op gevraagd: wanneer de Vroetschap zoude kunnen worden belegt, dog krijgt ten Antwoord: Dat weet ik niet en de Boode voorstellende of zulks des morgens den 2 Junij niet zoude kunnen geschieden, om haar Ed:Mog: die tot 12 uren vergadert waren, nog uijt het midden van haar Vroedschap te kunnen Antwoorden; heeft den bode gekregen tot Antwoord: ons Volk gaat meest morgen na Amsterdam'.

Hier op werden Gecommitteerde Raden pas goed boos. 'Onse orders wierden gevilipendeert!' (door het slijk gesleurd) en zij zonden de volgende dag hun bode Van Loen met twee 'Land-Drost Dienaars' naar Wouters Beets, stelden hem de facto in het vredige bezit van het gehuurde, en overhandigden aan Klaas Voogt, de Schout van Broek, een acte waarin dit vermeld werd met de volgende waarschuwing: 'dat Schout en Burgemeesteren denselven Wouter Kl. Beets en zijn Familie zodanige bescherming als andere ingezetenen in haere Jurisdictie verleent worden'. Maar de zelfbewuste Broeker regenten, die in de volle overtuiging verkeerden in 't gelijk te zijn, zonden onmiddellijk na het vertrek der bode hun schout naar Wouter Beets met de aanzegging om binnen drie maal 24 uur alsnog te vertrekken. Op de opmerking van Beets dat hij door een bode en twee dienaars in zijn huis was gebracht, en de vraag of de schout dit dan kon beletten, antwoorde de laatste: 'wij hebben met Gecommitteerde Raden niet te doen'.

Om deze zaak in hoogste instantie te doen uitzoeken wendden de regenten zich tot de Hoge Raad in Den Haag, met het verzoek hen het recht te verlenen om Beets te dagvaarden (z.g. mandement van maintenue).⁵⁾ Na het fiat van dit Hof werd Beets nogmaals aangezegd te vertrekken, of bij weigering op 5 juli voor de Hoge Raad te verschijnen. Maar nu was in Hoorn de boot helemaal aan! Broek moest op het matje komen 'om over Saken van Importantie te spreken'. Op 22 juni verschenen Jan Ronks, president-burgemeester en Klaas Pater, regerend burgemeester, in de vergadering van Gecommitteerde Raden, en gevraagd zijnde om redenen op te geven waarom zij Wouter Beets niet wilden toelaten, en de orders van G.R. in de wind hadden geslagen, verklaarden zij ongehouden te zijn om hun redenen op te geven. 'En hebben zelfs de onbeschaamtheit en hardiesse (stoutheid) gehad om ons te vragen: 'of dit de Saak van Importantie was, waar over wij haar wilde spreken'. Dit was voor G.R. te veel; en zij lieten beide burgemeesteren in de gevangenis sluiten! 4)

Dat dit een slag in het gezicht van het trotse Broek is, spreekt vanzelf. Het hele dorp is in rep en roer: twee regerende burgemeesteren, beide invloedrijke kooplieden op de Amsterdamse Beurs, in 't gevang! De volgende dag reeds bezoeken Cornelis en Gerrit Pater, broer en oom van de gevangen genomen Klaas Pater, met Claas Dekker- alle drie leden van de Vroedschap - de gijzelaars; de dag daar op gevolgd door Jan Pater en Dirk Ronks. In de inderhaast belegde vroedschapsvergadering op 24 juni wordt besloten dat zeven leden de volgende dag naar Amsterdam zullen gaan voor rechtskundig advies. Ingevolge dit advies vertrekken Pieter en Gerrit Mars, burgemeester en schepen, naar Den Haag, van wie eerst slechts, de volgende dag wat betere berichten worden ontvangen.

Nu richten de regenten zich opnieuw tot de Hoge Raad met het verzoek om thans zowel Beets, als de Gecommitteerde Raden te dagvaarden in verband met de gevangenneming van twee der verzoekers om het mandement van maintenue tegen Beets. Ook dit 'mandement van complainte' wordt verleend, met het committeren van twee Raden van

de Hoge Raad om in eerste instantie partijen te horen. 5)

Intussen zijn ook twee andere vroedschapsleden, Pieter Goed en Klaas Pols, naar Den Haag vertrokken, evenwel zonder medeweten van de anderen. Vervolgens weer advies in Amsterdam gehaald ('niet te hardt tenteren (tarten), opdat de gevangenen niet te erger mogten wedervaaren') en op verzoek uit Den Haag van Goed en Pols originele bewijsstukken uit de kluis in de toren van Ransdorp gehaald. Dan, na een nieuwe vergadering van de Vroedschap, Pieter Mars, Klaas Pols, Pieter Goed en Gerrit Pater weer naar Den Haag met de stukken ('sonder de uijtslag te weten, vreesen niet al te voordeelig voor ons').

Op 9 juli wordt dan maar besloten om te capituleren en op order van de Staten in Den Haag een request op te laten stellen 'met compensatie van de kosten voor ons Rk om boer Wouter Claasz. Beets bij provisie laten blijven wonen'. De volgende dag gaan Cornelis Pater en Claas Dekker met dit request naar Hoorn, dat echter 'door haar Ed:Mog: op dien voet niet begeerde aangenomen te worden'.

Eerst op 12 juli worden Gerrit Pater en Claas Timmerman in de gelegenheid gesteld om de gevangenen te halen, nadat deze laatsten een door G.R. zelf opgesteld request hadden moeten tekenen. 's- Avonds om 11 uur zijn de gijzelaars - na drie weken detentie! - weer thuis. 6)

In de uitvoerige brief, die de regenten van Broek daarna door hun Amsterdamse procureur Victor Breij lieten schrijven aan de Staten van Holland en Westfriesland werd gepoogd de juistheid van het optreden van Gecommitteerde Raden te weerleggen. In deze brief werd gesteld, dat

. ingevolge een reglement uit het jaar 1682 alle steden en dorpen bij een verzoek tot toelating in hun jurisdictie een acte kunnen verlangen, waaruit blijkt dat de plaats van waar de betreffende persoon komt, belooft hem in geval van armoede weer als burger te zullen aannemen; een desbetreffende keur werd in 1718 vastgesteld.

. de regenten van Broek volgens hun oude handvesten, bekrachtigd door het Hof van Holland in 1596, het recht hebben keuren en ordonnanties uit te vaardigen 'op alle voorkomende Saken en swarigheden, het Dorp ende gemeente aangaande' ...ten meesten oirbaar van het Dorp en Ingesetenen... ende dat hetgene bij hunlieden besloten en geordonneert wierd de Burgermeesteren zouden volbrengen, doen volbrengen en achtervolgen'.

. de regenten der zes Waterlandse dorpen gezamenlijk al van zeer oude tijden af hebben gewillekeurd dat niemand zal mogen komen wonen in enig dorp in Waterland, of Jurisdictie van dien, tenzij hij drie maanden te voren toestemming van de gehele vroedschap had verkregen; zij die zonder toestemming zouden komen inwonen, kan de magistraat gelasten terstond te vertrekken, met een boete van f 18.-.

. aan alle eigenaars van huizen in Waterland ernstig waren gewaarschuwd nauwkeurig op deze keur te letten en aan niemand zijn huis te verhuren, die geen 'consent tot vrijdom van wonen' had, op poene van f 30.-.

. de regenten van Broek bij verhuizing altijd van de regenten der andere plaatsen een acte van alimentatie hebben ontvangen, speciaal ook van Burgemeesteren en Regeerders van Monnickendam, zelfs in relatie met de Belmermeer en tot Meindert Troijen in het bijzonder.

. Wouter Klaasz. Beets van buiten de jurisdictie van Waterland zich in die van Broek heeft gevestigd zonder de regenten daarvan op de hoogte te brengen, veel minder daartoe een behoorlijk verzoek te hebben gedaan. En dat regenten 'volgens haar Eed en Pligt tot Maintien (handhaving) van hare voorz. Keuren en Ordonnantien' niet hebben kunnen nalaten Beets te doen aanzeggen te vertrekken, en hem met zijn familie met een schuit te doen wegbrengen.

Edog, als echter Beets toch teruggekomen bleek te zijn, hebben regenten, in plaats van hem met geweld te doen vertrekken, zich liever gewend tot de Hoge Raad en verzocht om een 'ordinaris Provisie van Justitie in cas van Maintenuë', menende dat het maken en uitvoeren van keuren onder de gewone civile jurisdictie viel; maar wanneer iemand bij zijn recht om keuren uit te voeren gehinderd werd, er voor hem geen andere weg open is dan zich te wenden tot de Justitie, om daar gehoord te worden en dat de zaak daarna berecht zou worden, gelijk in gevallen die zelfs dagelijks voorkomen.

Verder werd er in de brief op gewezen dat

- . het door G.R. inwilligen van het verzoek van Mr Meijndert Troijen zonder onderzoek en zelfs zonder regenten van Broek te horen, indruist tegen het recht.
- . regenten nooit anders geweten hebben dan dat aan G.R. een speciale en gelimiteerde jurisdictie was verleend, strekkende over geheel andere zaken dan hier aan de orde waren en dus de competentie van G.R. niet hebben kunnen erkennen.
- . burgemeesteren niet gemachtigd waren om aan de deurwaarder antwoord te geven dan na het raadplegen der vroedschap.
- . G.R. twee burgemeesteren van Broek naar Hoorn ontboden hadden 'om met deselve te spreken over saken van importantie' en dat, nadat hun was gevraagd waarom zij de orders van haar Ed.Mog. niet hadden opgevolgd en zij geantwoord hadden dat zij door de vroedschap daartoe niet gelast waren 'deselve Burgermeesteren als doen op een Feijtelijke wijze Gedetineert ende als Crimineelen in strikte Gevangenis ider apartelijk zijn gestelt geworden alwaar men Schelmen en Dieven Logeert ende men niet anders als door een vierkant gat gespijst wert'.

De Staten van Holland en Westfriesland hadden echter in hun vergadering van 5 juli (dus vóór de vrijlating, maar na het verlenen door de Hoge Raad van het mandement van complainte) al geconstateerd dat

- . de regenten van Broek zich ten aanzien van het College van Gecommitteerde Raden hadden schuldig gemaakt aan 'Disobientie, Disrespect en Vilipendie' (ongehoorzaamheid, oneerbiedigheid en door 't slijk sleuren (van hun naam).
- . het hier een zaak van Politie betrof (en dus niet van Justitie) en dat klachten

hier over alleen bij de Staten ingediend moesten worden.

. G.R. geauthoriseerd werden de regenten van Broek uit naam der Staten te bevelen Wouter Klaasz. Beets 'zonder eenige de minste oppositie ofte verhindering bij provisie en tot nader ordre, gerustelijk in haar district te laten wonen, met verbot van zig met eenige middelen daar tegen te bedienen'. 4), 7)

En hier bleef het bij!

Twaalf jaar later, op 7 april 1736 wendde Tadeus Landtman, oud-burgemeester en raad der Stad Monnickendam, last en procuratie hebbende van Vrouwe Sara Petronella de Jong, weduwe Mr Meijndert Troijen, zich "met Behoorlijke Eerbiedigheid" tot Burgemeesteren van Broek, met het verzoek ene IJsbrand Cudde uit de Purmer, aan wien land en de twee 'huijsmanswooninge' in de Belmermeer waren verhuurd, toestemming te geven tot inwooning. De Vroedschap stond dit verzoek toe, maar verbond hieraan opnieuw de voorwaarde dat Vrouwe de Jong zich zou verbinden tot alimentatie indien Cudde tot armoede zou raken. En toen begon het spelletje opnieuw: Vrouwe de Jong wendde zich met een request tot Gecommitteerde Raden met het verzoek Cudde 'zonder meer te admitteren, om also niet weder tot sulke Excessive kosten als met Wouter Beets in den Jaaren 1724 te geraken ofte dat anders sij supplte dog niet dan met leetweesen deselven Bellemermeer die haar over de dertig duijsent guldens comt te kosten soude moeten abandonneeren en met de voet stooten'.

G.R. beslisten nog dezelfde dag dat het request in handen van de regenten van Broek gesteld zou worden en ordonneerden 'de verzogte inwooning te consenteeren of bij Faute van dien in Persoon haar Ed:Mog: te dienen van berigt en reden van weigering te geven op 17 meiij aanstaande, s-morgens te 9 uren'. 8)

En de afloop? Uit een officiële opgave 9) blijkt dat de hofstee in 1742 bewoond werd door IJsbrand Cudde!

A.P. Bruigom

NOTEN

- 1) *Cornelis Schoon. Aantekeningen van de Belmermeer (+ 1760). Handschrift (fotocopie in het bezit van de schrijver).*
- 2) *A.A. Beekman. Het dijk- en waterschapsrecht in Nederland voor 1795. 's-Gravenhage 1905-1907, I, bl. 1502 e.v.*
- 3) *Register van resolutiën van Hoofdingelanden, Dijkgraaf en Heemraden, nr 1.2, fol.433, 437 e.v. Archief der Drie Waterlandsche Meeren. Rijksarchief in Noord-Holland.*
Noch in het voorlopig contract, noch in de rekeningen van het waterschap werd het koopbedrag aangetroffen.
- 4) *Cornelis Schoon. Beschrijving van het Dorp Broek. 1759, bl.197 e.v. Handschrift (fotocopie in het bezit van de schrijver).*
- 5) *Hoge Raad van Holland en Zeeland. Inv. nr 128, dd. 14 juni en 1 juli 1724. Algemeen Rijksarchief.*
Zie ook: Joannes van der Linden. Verhandeling over de Judicieele Practijcq, of Form van Procedeeren. Leiden 1794, I, bl. 114, 299, 307.
- 6) *Pieter Kok. Pandectae (midden 18de eeuw), II, bl. 176 e.v. Handschrift. Rijksarchief in Noord-Holland.*
Het is onduidelijk waarom W. van Engelenburg in zijn Geschiedenis van Broek in Waterland (bl.76) de Diakonie der Hervormde Gemeente noemt als toenmalig eigenaar der hofstee en spreekt van een conflict tussen de kerkeraad en de vroedschap.
- 7) *Uit deze beslissing blijkt overigens niet dat Broek zich ten onrechte had beroepen op hun recht om verzoeken tot inwoning af te wijzen.*
- 8) *Resolutieboek van de Vroedschap 1714-1746, nr 1/6/3, fol.250. Gemeente-archief Broek in Waterland en Pandectae (zie noot 6) II, bl. 376.*
- 9) *Specifiquc lijst van een personele quotisatie. 1742, nr 3/3/2, fol. 135. Ibid.*